

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 70, Mayıs 2018, s. 183-211

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

16.03.2018

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

20.05.2018

Dr. İdris SÖYLEMEZ

Öğretmen, Türk-İslam Edebiyatı

idrissoylemez@yahoo.com

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR KIRK HADİS

Öz

Türk-İslam edebiyatı geleneği içerisinde önemli bir edebî tür olan kırk hadisler, ilkin II. asırda Arap edebiyatında mensur olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde Farsların İslamiyet'i kabul etmesiyle beraber Fars edebiyatı sahasında mensur, manzum ve mensur manzum olarak kırk hadislerin yazıldığını görmek mümkündür. XIV. Asırda Türk-İslam edebiyatı sahasında örneklerini gördüğümüz kırk hadislerin ilki Mahmud Ali tarafından yazılan *Nehcü'l-ferâdis*'dir. İranlı ünlü âlim ve edip Molla Abdurrahman Câmî'nin Farsça olarak kaleme aldığı *Çihl Hadis* eserinin Ali Şir Nevâî tarafından XV. Asırda Türkçeye tercüme edilmesi bu yüzyıldan itibaren günümüze değin kırk hadis tarzında edebiyatımızda mensur, manzum ve mensur-manzum yüzlerce eserin yazılmasına olanak sağlamıştır. Hz. Muhammed'den mervî "*Ümmetim için din emirlerine dair kırk hadis ezberleyeni, Allah kıyamet günü fakih ve âlim olarak diriltir.*" Hadisinden hareketle oluşan bu kabil eserler kimi zaman mesnevi nazım şekliyle, kimi zaman kıta nazım şekliyle bazen de beyit nazım birimiyle tercüme ve telif olarak edebiyatımızda karşılık bulmuşlardır. Türk şiirinin çığır açıcılarından olan Nevâyî'nin, açmış olduğu bu yoldan Fuzûlî, Usûlî, Nev'î, Hakânî ve Nâbî gibi Türk şiirinin her biri kendi sahasında ekol sahibi olan müelliflerimiz kırk hadis tarzında eserler kaleme almışlardır. Düünden bugüne kırk hadisler üzerine kitap, tez ve makaleler yazılmış, türe ait örnekler ortaya konulmuş böylece bu yeni çalışmalarla edebiyatımızda kırk hadis literatürünün zenginliği ortaya konulmuştur. Edebiyatta şair ve yazarları tanıma ve onlarla ilgili değerlendirmede bulunmak için ortaya koydukları eserler oldukça önemlidir. Diğer bir deyişle eserlerini inceleyebildiğimiz oranda onları tanımış oluruz. Eserini ele aldığımızın şairin adı ve kimliği ile alakalı eserde herhangi bir bilgi yer alma-

maktadır. Eserde zikredilen 1586-87 tarihi ve Sultan Murad ismi şairimizin yaşadığı dönemle alakalı bazı ipuçları sunmaktadır. Bu bilgilerden hareketle şairimiz XVI. Yüzyılın son yarısı ile XVII. Yüzyılın ilk yarısında yaşadığını söylemek mümkündür. Eserin tespit edilen tek nüshası Amasya Yazma Eserler Kütüphanesinde yer almaktadır. Eserin baş kısmında 80 beyitlik bir mesnevi yer almaktadır. Ardından hadislerin Arapçası ve onların kıta nazım şekliyle Türkçeye çevirisi yer almaktadır. Eserin son kısmında 16 beyitlik bir münacaat ve yine 16 beyitlik bir naat yer almaktadır. Çalışmada ilgili kırk hadis tercümesinin transkripsiyonlu metninin yanı sıra bu metnin içeriği hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Hadis, Kırk Hadis, Manzum Kırk Hadis.

AN ANONYMOUS POETIC FORTY HADITHS

Abstract

Forty hadiths, an important literary genre within the tradition of Turkish-Islamic literature, first emerged as prose in Arabic literature in the beginning of the 2nd century. Over time, as a result of acceptance of Islam by Persians, it was possible to see forty hadiths written as prose, poetry and prose poetry. The examples of forty hadiths were seen in the field of Turkish-Islamic literature in the 14th century. The first one of them was *Nehcü'l-ferâdis*, which was written by Mahmud Ali. The translation of *Çihil Hadis* into Turkish, originally written by the famous Iranian religious scholar and literary man Mullah Abdurrahman Câmî, in the 15th century made it possible to see hundreds of works of prose, poetry and prose poetry in our literature using the style of Forty Hadiths. Considering the following hadith of Muhammad (PBUH) "Whosoever memorizes and preserves for my people forty hadith relating to his religion, Allah will resurrect him on the Day of Judgement as a jurist and religious scholar", these works found response in our literature sometimes in the form of mathnawi poetic form, sometimes in the form of quatrain, or sometimes in the couplet form via being translated and written. Following one of the seminal authors of Turkish poetry, Nevâyî, many prominent authors who have own school in his respective field in Turkish poetry, such as Fuzûlî, Usûlî, Nevîî, Hakânî and Nâbî produced numerous works in the form of forty hadiths. Books, dissertations and articles have been written on forty hadiths and examples regarding the genre have been produced from past to today. Thus, the richness of the forty hadiths literature has been revealed through new studies in our literature. Works of poets and authors are quite important in order to know and evaluate them. In other words, we would be able to know them as much as we analyze their works. Any information regarding the name and identity of the author whose work discussed in this study is not found in the work. The date 1586-87 and the name Sultan Murad found in the work present some clues regarding the period in which the author lived. Based on this, it is possible to state that the author lived in between the last half of the 16th century and the first half of the 17th centuries. The only identified manuscript of the work is found in Amasya Manuscripts Library. A mathnawi consists of 80 couplet is located in the top of the work. Subsequently, Arabic forms of hadiths and their translation to Turkish in the form of quatrain are situated. A prayer to God and a poem praising the Prophet Muhammad, both con-

sist of 16 couplets, are located in the end of the work. This study provides translation of the concerned forty hadiths with transcription of the text and gives information about the content of the text.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Hadith, Forty Hadiths, Poetic Forty Hadiths.

GİRİŞ

Türk-İslam edebiyatının temel değeri olan peygamber ve onun hayatı etrafında meydana gelen yaşanmışlıkların tamamı şairlerin eserlerini dayandırdığı en önemli kaynaklardan birisi olmuştur. 610 tarihinde Hira mağarasında gelen vahiy ile peygamberlik makamına yükselen Hz. Muhammed, bu gelen vahiyle düzenlenen yaşantısı çerçevesinde zengin bir müktesebatın meydana geldiğini görmekteyiz. İslâm peygamberi olarak kabul edilmesinin neticesi olarak, tarih boyunca ulema ve üdeba tarafından saygı ve hürmetle yâd edilen Hz. Peygamber'in yaşantısı olan sünnet ve Kur'an'ın tebliği ve tebyini olan sözlerinin, yani hadislerinin etrafında teşekkül eden zengin bir edebiyatın varlığı geçmişten günümüze etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Yaşantısıyla, sözleriyle edebiyatımızda kendisi hakkında en fazla eser kaleme alınan kişilerin başında gelmektedir. Hz. Peygamberin peygamberlik yaşantısından evvelki yaşamı siyer, mevlid ve regaibiye gibi türlerde ele alınıp incelenirken, peygamberlik dönemi sonrası yaşamının ise farklı türlerde ele alınıp işlendiğini görmemiz mümkündür. Hz. Peygamberin savaşlarının, gazavatnâme türü eserlerde, İsrâ suresinde ele alınıp işlenen isra hadisesi ve hadislerde ele alınıp işlenen mirac hadisesi mi'râciyelerde, beşeri ve dış özelliklerinin hilyelerde, ruhsal ve manevi özelliklerinin şemail-i şeriflerde, onun sosyal, kültürel, ahlaki ve ibadete dair emir ve yasakları, kırk hadisler, yüz hadisler ve bin hadislerde, Hz. Peygamberin medhi na'tlarda, mu'cizeleri mu'cizat- nebilerde, isimleri esmâ-i nebilerde, Mekke'den Medine'ye hicreti, hicretnâmelerde ele alınıp işlenmektedir. Bu tür eserlerinin tamamı onun yaşamı ve söylediklerinin etrafında meydana getirilmiş edebî türlerdir.

Kur'anın tefsiri yani açıklaması olarak kabul edilen hadisler yukarıda zikrettiğimiz bütün edebî türlerin oluşumunda en önemli etkidir. Söz konusu bu eserlerin bazılarında hadisler telmih veya iktibas yoluyla yer alırken. Diğer yandan tamamıyla Hz. Peygamberin sözleri üzerine bina edilen edebî türlerin olduğunu (manzum yüz hadis, manzum bin hadis) görmekteyiz. Hz. Peygamberin sözleri üzerine bina edilen edebî türlerden biride, şüphesiz kırk hadis eserleridir. Türk İslam edebiyatında genel itibariyle kırk hadisler, Hz. Peygamberden mervî "*Men hafîze Óalâ ümmeti erbaÓîne hadîsen min emri dînihâ beÓaóehu'llâhu fî-zümreti'l-fukehâóî ve'l-Óulemâóî.*" Ümmetimden her kim dinin emirlerine dair kırk hadis ezberlerse Allahu Teala onu fakihler ve âlimler zümresi arasında haşreder¹. Bu hadiste yer alan müjdeye nail olmak maksadıyla kaleme alınmışlardır. Elbette bu kabil eserlerin tek yazılış nedeni bu değildir bununla birlikte Manzum Kırk hadisler konusunda geniş bir çalışma ortaya koyan İdris Söylemez kırk hadislerin yazılışında etkili olan şu başlıklardan da bahsetmektedir. *Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak, okuyanların hayır dualarını almak, İslâm dinine hizmet etmek, dostların ricasını yerine getirmek, talebelere derslerinde yardımcı olmak, âlimler arasında zikrediliyor olmak, Padişah veya devlet ricaline yakın olmak, ilgi duyulan konuda kırk hadis yazmak, on iki rakamı, hastalıktan kurtulmak, yöneticinin önemine vurguda bulunmak.*² Bu eserlerin kimi kırk hadisten

1 el-Aclûni, Keşfu'l-Hafâ', Mektebetü't-Türâsu'l-İslamî, Halep, tarihsiz., II, s. 340, hadis no: 2465.

²İdris Söylemez, Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler, Cumhuriyet Üniversitesi SBE.,(Yayınlanmamış Doktora Tezi) Sivas 2017.s.4-7

daha fazla hadis ihtiva ederken, Usûlî'ye ait olan *Kırk Hadis Derlemesi*³, Hâkânî, *Miftâh-ı Fütühât*⁴, Anonim 1.⁵ Bununla beraber müellifi belli olmayan bir diğer "kırk hadis" levhalı eser de, kırk hadisten daha az hadis ihtiva etmektedir⁶. Ekseriyeti kırk hadisten oluşan bu eserler sanatsal kaygılardan uzak manevi ve irfani bilgiyi yaymayı esas kabul eden eserler olarak teşekkül edilmişlerdir. İslam dünyasının manevi yaşamına yön veren bu kabil eserlerin peygamberin vefatından sonra ikinci asırdan itibaren yazıldığını görmekteyiz. Bu eserlerin ilk örneği Arap edebiyatında ve mensur olarak derlenmiş olan Abdullah b. Mübarek'e ait olan *Erba'ün hadis*'dir.⁷ Arap Edebiyatında şüphesiz en meşhur kırk hadis, En-Nevevî'nin 'el-Erba'ün en-Neveviye'sidir.⁸ Tarihin seyri içerisinde önemli bir yer sahibi olan bu türün İran edebiyatı ve ardında Türk edebiyatı sahasında varlığı günümüze kadar devam etmektedir. İran edebiyatının önemli âlim ve ediplerinden olan Molla Abdurrahman Câmî'nin manzum olarak oluşturup öncülüğünü yapmış olduğu manzum hadis geleneği edebiyatımızda günümüzde de bir karşılık bulabilmektedir.⁹ Kırk hadisler tarih içerisinde farklı edebiyat coğrafyalarında oluştuğundan dolayı, farklı isimlerle anılmışlardır. Arap Edebiyatı sahasında, "*hadis-i erbain*", İran edebiyatı sahasında, "*hadis-i erbain*", "*çihil hadis*", bizim edebiyatımızda, "*hadis-i erbain*", "*çihil hadis*", "*kırk hadis*" adlarıyla bilinmektedirler.¹⁰ Gerek manzum olarak gerek mensur olarak bu türe en fazla rağbet eden edebiyat sahası Türk İslam edebiyatı olmuştur.¹¹ Türk İslam edebiyatı sahasında 14. Yüzyıldan bu yana ilki mensur olarak yazılan Mahmud b. Ali'nin (759/1358)'de *Nehcü'l-ferâdis*'i olmak üzere yüzlerce kırk hadis yazıldığını görmemiz mümkündür. Mensur, manzum ve mensur-manzum karışık olarak telif veya tercüme olarak oluşturulmuş bu eserlerin sayı itibarıyla bizim edebiyatımızda diğer edebiyat sahaslarında yazılanlardan daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.¹² İran edebiyatında manzum olarak kaleme alınmış ilk eser Molla Câmî'nin Arapçadan aldığı hadisleri kıta nazım şekliyle Farsçaya aktarmış olduğu "*Çihil Hadis*" adlı eseridir.¹³ 15. Yüzyıldan itibaren günümüze değin bu eser, başta Ali Şîr Nevâî, Rihletî, Fuzûlî, Nâbî, Zühdî, Müfid olmak üzere birçok şair tarafından dilimize tercüme edilmiştir. Geçmişten günümüze Türk edebiyatı sahasında birçok şair tarafından Türkçe de tercüme veya telif olarak kaleme alınmış manzum yetmiş beş tane kırk hadis eseri meydana getirilmiştir.¹⁴ Yazılan bu kırk hadis risalelerinin birbirinden farklı konular ihtiva ettiğini görmekteyiz. Söz konusu bu eserlerde şu konuların ele alınmaktadır: Hüs-n-i hat, Kuran'ın fazileti, cihat, siyaset, âlim, uhrevî meseleler, ilim, tıp, İslâm'ın şartları, Hz. Peygamber, âli ve ashâbı, Tasavvuf, bir şehrin faziletleri.¹⁵ Mensur, manzum ve mensur-mazum olarak kaleme alınan bu eserlerde şair ilkin hadisin Arapçasını verip akabinde söz konusu metinleri mesnevi, kıt'a nazım şekilleri ve beyit nazım türüyle Türkçeye aktarırken, kimi şairlerde Arapça hadis metnini kıt'a nazım şekli-

³ İdris Söylemez, agt., s.172.

⁴ İdris Söylemez, agt.,s.227.

⁵ İdris Söylemez, agt., s.314.

⁶ İdris Söylemez, agt.,s.320.

⁷ Abdülkadir Karahan, "Kırk Hadis", DİA, XXV, İstanbul 2002, C.5,s. 470./ M. Yaşar Kandemir, "Kırk Hadis", DİA., c.25, Ankara 2002, s. 470.

⁸ İsmail Rençber, En-Nevevî'nin "el-Erba'ün en-Neveviyye" eserinden hareketle Hz. Peygamberin sözlerinin i'râb ve belâgat yönünden tahlili, Sütçi İmam Üniversitesi, SBE.,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2014.

⁹ İdris Söylemez, agt.,s.20-100.

¹⁰ Abdülkadir Karahan,agmd.,s. 470-473.

¹¹ İdris Söylemez, agt.,s.20-320.

¹² Selahattin Yıldırım, Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları, Dârü'l-Hadis, İstanbul, 2000. s.19.

¹³ Ahmet Sevgi, "Molla Câmî'nin Erbain'i ve Türkçe Manzum Tercümelere", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, 1999, s. 6.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız. İdris Söylemez. agt. s.20-100.

¹⁵ İdris Söylemez, agt., s.15-19

nin içerisinde üçüncü ve dördüncü mısralarda ya da sadece dördüncü mısradaki ele alıp işlemektedirler.¹⁶

1. Eserin Adı ve Müellifi

İncelememize konu edindiğimiz bu manzum kırk hadis tercümesinin içinde yer aldığı mecmuuda eserin adı veya şairiyle ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Eserde bir ferağ kaydı bulunmamaktadır. Eser klasik dönem kaleme alınan manzum eserlerde var olan başlama usulü, çerçevesinde kaleme alınmıştır. Eserde ilkin Arapça ve Farsça arkasında Türkçe bir münacaatla başlamaktadır. Bu münacaat kısmının ilk iki beyti Arapça, üç ve dördüncü beyitler Farsça geri kalan kısım ise Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Bu bölüm de hadis tercümelerinin verildiği asıl bölümden farklı olarak sanatkârane bir üslup çerçevesinde mecaz ve istiarelerle yüklü ağır bir dil kullanılmıştır. Arapça ve Farsça tamlamaların yoğun olarak kullanıldığı bu bölümde kimi zaman yazılan beyitleri Türkçeye aktarmak oldukça güçleşmektedir.

Müellifinin kimliği hakkında bir bilgiye sahibi olmadığımız eserin manzum dibacesinde geçen şu ifade eserin Sultan Murad zamanında yazıldığını bize göstermektedir.

Sürer Óâlem bunuñ hâkine yüzler
Bunu gözler cihânda cümle gözler

Ki yaÓnı hâzret-i sultân Murâduñ
Keremkânı u baır-ı Óadlı u dâduñ (35b)

Şairin burada bahsettiği Sultan Murad ile ilgili ipucunu eserin yazıldığı tarihle ki aşağıdaki beyitte görüldüğü üzere tarih hicri olarak 996 olarak zikredilmektedir.

Foğuz yüz toğsân altı idi târih
bunu üç günde yazdım itme tavbîh(36b)

Söz konusu bu tarihten hareketle şairin eserinde bahsettiği Osmanlı sultanın III. Murad olduğu açıkça görülmektedir. Bunun haricinde eserin herhangi bir yerinde dönemin padişahı olan III. Murad ile alakalı olarak herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Nitekim eserde Hicri olarak verilen(990) tarihi, miladi 1587-88 tarihlerine tekabül etmektedir. Bu tarihte de Osmanlı devletinin tahtında Sultan II. Selim ve Nurbanu Sultan'ın oğlu olan III. Murad Han bulunmaktadır.¹⁷

Bunun haricinde sebep-i telif bölümünde şair aslında eserini kendisi için yazmış olduğu, kendisine sunduğu ve eserinde uzun uzadıya kendisi hakkında bir takım bilgiler verip övdüğü şahsın özellikleri hakkında şu bilgileri verir.

Dil u cānile şaha hidmet itdüm
Makānum hidmet ile cennet itdüm

Ki bu gülşende anlar güller idi
Şenā-yı şahide bülbüller idi

¹⁶Hasan Aksoy, Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümeleri (İnceleme-Metin), Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991. s. 5-30; Yılmaz Öksüz, Okçuzâde Mehmed Şâhi'nin Ahsenu'l-Hadis'i (İnceleme-Metin), Cumhuriyet Üniversitesi SBE., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sivas 2016, s. 28-48.

¹⁷ Bekir Kütükoğlu, "III. Murad", DİA, TDV, c.31, İstanbul, 2006, s.172-176

Huśūsā kim ağāmuz bir melek rū
Ġazanfer ağā nāmı bir perī rū
İderdi pādīşāha istikāmet
Kılurdi istikamet birle hidmet

Ol idi pādīşāhuñ müstekīmi
Serjr-i istikāmetde mukīmi

Hudānuñ halkı hilkatıydi zāhir
Hudānuñ nūrı veçhindeydi bāhir

Cihanı halkıle itmişdi bende
Kul oldı cān u dil halkına bende

Kamumuz rāzı idük cān u dilden
Bihār u medhī cārī oldı dilden

Muhasśal-i rahmet-i maḥż idi ol zāt
Ki bulduk anuñ ile çok saŌādet

Ne diyem anı niçe medh idem ben
Ne deñlü medh idem artuḡdur andan

Kapu ağalığıyla olub ekrem
Buyurırdı oda basılıḡ mükerrerem (39a)

Yukarıda şiirin sebab-i telif bölümünden alınan beyitlerde görüldüğü üzere kendisinden sitayişle bahsedilen Gazanfer Ağa'nın şairin yakın dostu, hamisi olarak fazlasıyla övülmeye değer görülmüştür. Şair burada onun kapı ağası ve Oda başılık görevlerinde bulunduğunu ifade etmekte aynı zamanda padişahın yakın dostu ve yol göstereni olarak da zikretmektedir.

Kaynaklarda yaptığımız araştırmalar neticesinde şairin bu bölümde ele alıp övdüğü ve adını zikrettiği şahıs 1550'de Chioggia'da doğan Gazanfer Ağa'dır.¹⁸ II. Selim'in şehzadeliği döneminde kardeşi Hadım Cafer Ağa ile birlikte henüz çocuk yaşlarda iken onun hizmetinde bulunmuştur. III. Murad ve III. Mehmet döneminde ise sarayda dönemin en etkili harem ağalarından biri olmuştur. Söz konusu bu şahısla alakalı olarak kaynaklarda azda olsa bazı bilgiler yer almaktadır. Haremde ilkin has odabaşı ve akabinde Babü's-saade ağası (kapı ağası) görevlerinde bulunan Gazanfer Ağa, bu görevlerinin yanı sıra hasodabaşı, çakırcıbaşı görevlerindedir. Hatta kaynaklar Gazanfer Ağa'nın, 1590-99 yılları arasında kapıbaşı görevlerinde bulunduğunu zikretmektedir.¹⁹ Yine kaynaklarda kimi rivayetlere göre idam edildiği 1603'e

¹⁸ Eric R. Dursteler, İstanbul'daki Venedikliler, Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş, Çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, s.,10

¹⁹ Zeren Tanındı, Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitapları, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 3 Sayı:3 Bursa 2002. S.47.

kadar kesintisiz olarak bu görevi sürdürdüğünü ifade etmektedir. 20 Gazanfer Ağa bu görevlerinin yanı sıra padişahın en yakınında yer alan kişilerden olmuştur. Aynı zaman diliminde padişaha danışmanlık da yapmıştır. Öyle ki kaynaklar onun padişahların tahta çıkmasında (III. Mehmet) etkili olduğunu ifade etmektedir. Sarayda ve devlet kademelerinde daha güçlü biri olabilmek için güçlü ve etkili bir çevreye sahip olmayı önemseyen Gazanfer Ağa aynı zamanda ilim adamlarını ve şairlerle yakından ilgilenmiş ve onları desteklemiştir. Onun yakın dostlarından olup onun himayesinden faydalanan şairlerin başında Gelibolulu Mustafa Ali gelmektedir. Hatta Gelibolulu Mustafa Ali'ye ait olan Nusretname adlı eserin Gazanfer Ağa aracılığıyla III. Murad'a sunulduğu kaynaklarda zikredilmektedir.²¹ Gelibolulu Ali kimi şiirlerini ona yazmış ve onun kimi faziletlerine Kühü'l-Ahbarda yer vermiştir.²²

2. Eserin Nüshaları ve Şekil Özellikleri

İncelediğimiz kırk hadis tercümesinin nazım şekli mesnevidir. Bilindiği üzere İran edebiyatından edebiyatımıza dâhil olan mesnevi nazım şekli genel itibariyle eğitici, öğretici ve yönlendirici yönlerinin olduğu eserlerdir. Söz konusu bu eserler dönemin koşulları içerisinde halkın tahkiye geleneğine yönelik ihtiyaçları çerçevesinde manzum olarak oluşturulan eserlerdir. Bu eserler genel itibariyle dinî, tasavvufî, ahlâkî, kahramanlık ve aşk gibi konularda yazılan eserlerdir.²³ İncelediğimiz eser 88 beyti manzum dibacede, 28 beyti hatime bölümünde olmak üzere toplamda mesnevi nazım şekliyle oluşturulmuş 116 beyitten oluşmaktadır. Eserin bu kısmını öğretici ve yönlendirici mesneviler içerisinde değerlendirmek mümkündür. Eserin hatime bölümünün geri kalan kısmı hadis tercümeleleri dâhil kıt'a nazım şeklinin kafiye örgüsüne uygun yazılmıştır. Ele alıp incelediğimiz kırk hadisin tespit edilebilen tek nüshası Amasya Yazma eser Kütüphanesindeki 05 Gü 8 numaralı mecmuanın 34b-41b varakları arasında yer almaktadır. Mecmuanın baş tarafında kime ait olduğunu tespit edemediğimiz bir Farsça kırk hadis yer almaktadır. İsmail isimli bir şaire ait bir kırk hadisle birlikte Visâlî'ye ait "Gül-i Sâd-Berg" isimli manzum yüz hadis adlı eser yer almaktadır. Hemen akabinde Visâlî'ye ait manzum yüz hadis eserinin devamı yer almaktadır. 34b 'den itibaren ele alıp incelediğimiz bu manzum kırk hadis eseri yer almaktadır. Eser, kenarları kahverengi meşin bir cilt ile kaplı olan bir mecmuanın içerisinde yer almaktadır. Eserin içinde yer aldığı mecmua, kapakları kâğıt kaplı bir cildin içerisinde yer almaktadır. Başlıklar ve hadisler kırmızı mürekeble yazılmışken tercümeleler siyah mürekeble kaleme alınmıştır. Risalenin yazılı olduğu sayfaların tamamı cetvellidir. Her bir sayfada 19 satır yer almaktadır. Risalenin sonunda istinsah kaydı yer almamaktadır.

3. Manzum Kırk Hadis

Ele alıp incelediğimiz kırk hadis, aruzun "Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ilün" kalıbıyla ve kıt'a nazım şekliyle oluşturulmuştur. Yapılan bu tercüme, Kendi içerisinde iki kısımdan oluşmaktadır. Bu tercümede şair önce tercümesini verdiği hadislerin Arapçasını akabinde bunları kıt'a nazım şekliyle Türkçeye tercüme etmektedir.

Şair eserin yazılış tarihini eserin sebab-i telif bölümünün sonunda şöylece zikretmektedir:

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Tommaso Stefani, İstanbul Ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa, çeviren, Berkay Küçükbaşlar, Toplumsal Tarih dergisi, İstanbul 2012.s.14

²¹ Zeren Tarandı, agm.,s.47.

²² Ayrıntılı bilgi için bakınız. Tommaso Stefani, agm. s.14-24

²³ İsmail Ünver, "Mesnevî", Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1986, S. 415-416-417, s. 432-450; Ahmet Kartal, Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevî, Doğu Yayınevi, İstanbul, 2014, 147-159.

Fokuz yüz toksân altı idi târih
Bunu üç günde yazdım itme tevbîh (36b)

Şair, manzum mukaddimede eserini tanınmak, Allahın rızasını kazanmak, Hz. Peygamberden mervî rivayetdeki müjdeye nail olmak gibi sebeplerden dolayı kaleme aldığını ifade etmektedir.

Umarum hayrile meşhûr olam ben
Şehadetle rızâ-yı haqq bulam ben

Dañi şöyle dinilmiş bir kişi ger
Turub naql eylese qavl-i peyamber

Hudānuñ va’desi budur ki yārā
Müyesser ide dîdārını aña

Bu niyyet birle yazdum qavl-i muhtâr
Meşâbih içredür bunda ne kim var

O kim tehziib-i ahlâk edebdür
Anı yazdum ki ihlâsa sebebdür (39b)

Şairin burada eserini alırken aslında kaynaklarda kırk hadislerin temel yazılma sebebi olarak zikredilen hadisten hareketle yazdığını ifade etmektedir. “*Kim benden sonrakilere benden kırk hadis naklederse âlimler zümresine yazılır ve şehîdlerle birlikte haşredilir.*”²⁴ Hadisinin müjdesine nail olmak maksadıyla hadisleri mesâbihten seçtiğini şu şekilde dile getirmektedir.

Bu niyyet birle yazdum qavl-i muhtâr
Meşâbih içredür bunda ne kim var

O kim tehziib-i ahlâk edebdür
Anı yazdum ki ihlâsa sebebdür (39b)

Söz konusu eserini oluştururken kırk hadis seçtiğini ve onları dilin imkânları dâhilinde kıt’a nazım şekliyle Türkçeye tercüme ettiğini şöyle beyan kılmaktadır:

Ehâdiş-i mükemmel kırk olub heb
Me’âni nazm oldu inzam müretteb

Birer kıt’â didüm pes cümle ma’ânâ
Qabul ide hudâ-yı rabb-i a’lâ
Umâram rahmet ide baña mevlâ
Bahâne tañrısudur Hâq te’âla

²⁴ İmam Suyûtî, Câmiu’l-ehâdis, XXI, 480; Müttakî el-Hindî, Kenzü’l-ummâl, X, 225.

Ĥadîŝüñ herbiri düşdi birine
Ĥudānuñ rāĥmeti irdi birine

Ki yaŖni kırk ideñ bu ĥānede yār
Anuñiçün kırk olupdur ĥavl-i muĥtār

Bu deñlü kim yazub taŖbîr itdüm
Sülüküm semtini taĥzîr itdüm(39b)

Ŗair mukaddime bölümünü, ŝu şekilde sonlandırmaktadır:

Toĥuz yüz toĥsān altı idi tārîĥ
Bunu üç günde yazdum itme tevbîĥ

Ĥabul-i ĥāzret-i ĥallāĥ ola bu
Bu niyyetle diyelüm fātiĥā hū (36b)

Yukarıdaki ifadelerden hareketle görüldüğü üzere şairimiz, kırk hadis türünde yazılan bütün eserlerde olduğu üzere kırk hadis eserlerinin oluşturulmasının en önemli nedeni olarak zikredilen hadisten hareketle “*Kim benden sonrakilere benden kırk hadis naklederse âlimler zümresine yazılır ve şehîdlerle birlikte haşredilir.*”²⁵ Eserini yazdığını ve söz konusu bu risale ile aslında Hz. Peygamberin şefaatine nail olmayı istediğini ve bununla beraber âlimlerle ve fakîhlerden kabul görüp onlarla birlikte haŝr olmayı arzuladığını ve bu eseri bu sebeple yazdığını ifade etmektedir. Yine şair sebep-i telif bölümünde Kütüb-i Sitte ve Tirmizî’ye dayanan “Mesâbih”ten seçtiği hadislerle oluşturduğunu ifade etmesi aslında burada ele alınan hadislerin sahih olanlardan olduğunu ifade etmeye dair bir beyandır.

Müellifi bilinmeyen bu eserde kırk hadis yer almaktadır. Tercümede önce hadisin Arapça metni verilmiş, ardından hadisleri kıtalar halinde ve daha önce yazılmış bulunan Câmî, Nevâî’ye ait kırk hadis tercümelerinde kullanılan “Mefâ’ilün mefâilün fe’ilün” kalıbıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Mukaddime bölümünde kullandığı Arapça ve Farsça merkezli ağır ve sanatlı dilin aksine hadis tercümelerini ele aldığı bölümde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Bunu yapmasının amacı sanatkârlıktan ziyade burada ele aldığı konuların daha geniş halk kitlelerine ulaşması amacına matuftur. Bununla birlikte kütüphanelerde yaptığımız incelemeler neticesinde esere ait başka bir nüshaya tesadüf etmemiş olmamız şairin bu düşüncesi konusunda bu konuda başarılı olamadığını söylememizi kolaylaştırmaktadır. Ŗairin ŝiirini oluştururken kullandığı dil onun başarılı bir şair olduğunu göstermektedir. Arapça ve Farsçayı rahatlıkla kullanacak kadar iyi bir eğitim aldığı söylemek mümkündür.

Ŗairin senetlerini vermeyerek eserinde kullandığı hadislerinde, ŝu konuları ele aldığını görmekteyiz: İman, kötülük, mü’min, la’net, fal açmak, salih amel, hayâ, merhamet, ŝaka yapmak, söz taşıyıcı, zaman, yalan söylemek, az konuşmak.

²⁵ İmam Suyûtî, Câmiu’l-ehâdis, XXI, 480; Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-ummâl*, X, 225.

4. Metin:

هو الله الذى حى قديم 35b
تعالى ذاته رب رحيم

كريم ليس مثله فى الكرام
رحيم راحم ذو الاحترام

جميل ذاته باق جليل
دليل صادق حق وكيل

نه دانيسند كنهش عاجز انند
درين واى همه پس بى نشانند

صفاتش شد اذل ذاتش قدمست
خدای بى زوال و هم كريمست

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün

Nezîri yok ħudâ-yı bî zevâl ol
Vezîri yok ilâhi ber-kemâl ol

Ĥudâdur yok ŧerîki pâdiŧâdur
Ferîd ol hem vahîd ol bir ħudâdur

Yed-i ħudretle urdı ħünki bünyâd
ÔAdemden Ôâlemini itdi îcâd

Getürdi ħünki insânı cihâna
Murâdı lütf u ihsâna bahâne

Îdüb Ôilmile anı ŧöyle tezyîñ
İki Ôâlem görüb didiki taĤsîñ

Mükerrem itdi anı ħıldı tekriñ
Ĥılub kendüye maĤsûs itdi taÔzîm

TaÔâla ŧânuñ ey rabb-i Ôalâ
Seven ħullârını sensin taÔâla

ŧu ihsânını bize eyledüñ sen
Ki inÔâmuñla bizi toyladuñ sen

Ne itdüñ biz ki aña layık oldıħ
Ne ħıldıħ cüd ü ihsânını buldıħ

Neden oldıķ seza-yı Óızz u rifÓat
Neden lāyık bize devlet saÓādet

EÓādisi ola maķhūr u maġbūn 35a
Zelīl u Óāciz u maÓdūm u tālān

Ola hem bende-i hās ol Hudāya
Rızā u maġfiretle bula ġufrān

Dil-i pākini ġün gibi muśayķal
İde her dem münevver nūr-i ġmān

İde hāķ hateme hūsñün muķadder
Daħi hemrānı imān u ķuróān

Cinān bāġını idüb aña meóvā
Vire didārını ol śāha sübhān

Sebeb-i teólif-i kitāb u nazm-ı ehādıs-i müstetāb

İdüb naķķāş ķudret-i resm icād
Belā kilkiyle nāmem yazdı üstād

Ķılub ķār Óunsurı ol demde terkıb
Ķodı ālām içinde itdi tertıb

Aķıtdı Óayn-ı miħnetden aña āb
Revān itdi anuñ naķşinde hoş-tāb

Zir-i sófrayı anda miħnet itdi
Dem-i surħı midād-ı kurbet itdi

Sevādın itdi sūd ile taħrıř
Ķam u endūh içinde kıldı taśvır

Ķılub ser-cümle derd u renc naķşın
Düşdi natÓ-ı miħnet üzre ferşın

Çü geldüm Óāleme renc ü Óināya
Anı bildüm ki uğradum belāya

Belā u derd u ġam alām-ı miħnet
Görüb Óālemde çekdim hayli zaħmet

Cihāñüñ zehr ü ķahrın eyledüm nūş
Śafā bulmadum aslā olmadum hoş

Bir iki gün cihān-ı bî-bekāda
Dil ü cānum ola didüm küşāda

Ola devlet yā zillet ser-niviştüm
Diyü tahlîs-i cān için dürüştüm

Folaşdum rubŖ-ı meskûnı temāmet
Velî bir yerde kılmadum ikāmet

Ĥudā-yı hādî va'llāhu ekber
Baña lütfîle āhir oldı rehber

Getürdi bu maķām-ı dil-küşāya 35b
Dil u cān irdi rahatla şafāya

Mişāl-i cennet oldı baña bu cā
Gözükdi ĥuld u firdevs Ŗadn u meŖvā

Cinān bāğı imiş gülşenleri hep
NaŖim-āsā müzeyyen hoş müretteb

Görüb her kuşede bir şāf nehri
Didüm min من تهتها ال انهار تجرى

Der devlet olub cümle nāme
Buradan irüşüb herkes merāme

Sürer Ŗālem bunuñ ĥākine yüzler
Bunu gözler cihānda cümle gözler

Ki yaŖni ĥāzret-i sultān Murāduñ
Keremkāmı u baĥr-ı Ŗadl u dāduñ

SaŖādet hānesi u ĥās evde mi
Cihānuñ cennet-i Ŗizzet fezāsı

Bu hāne içre oldum bende-i ĥās
Ĥudādan istedüm pes sîdķ u ihlās

Görindi çeşme bu ĥürrem ābād
SaŖādet irdi cāna oldı dil şād

Dil u cānile şaha ĥidmet itdüm
Makānum ĥidmetile cennet itdüm

Ki bu gülşende anlar güller idi
Şenā-yı şahide bülbüller idi

Huśūsā kim ağāmuz bir melek rū
Ġazanfer ağā nāmı bir perī rū

İderdi pādişāha istikāmet
Kılurdi istikamet birle hidmet

Ol idi pādişāhuñ müsteķimi
Serjir-i istikāmetde mukimi

Hudānuñ halkı hilkatdiydi zāhir
Hudānuñ nūrı veçhindeydi bāhir

Cihānı halk ile itmişdi bende
Kul oldı cān u dil halkına bende

Ġamumuz rāżı idük cān u dilden
Biĥār u medĥi cārj oldı dilden

Muĥāsāl-i rahmet-i maĥż idi ol zāt
Ki bulduk anuñ ile çok saŖādet

Ne diyem anı niçe medĥ idem ben 36a
Nedeñlü medĥ idem artuĥdur andan

Ġapu ağalığıyla olub ekrem
Buyurırdı odabaşılıĥ mükerrerem

İki burç-ı saŖādet māhı idi
Serjir-i lütf-i tahtkāhi idi

Virüb cümle murādātını Allāh
MuŖjın u destgiri ola her gāh

Şaĝir u ker kebır ihvān u yarān
Sera-yı devlet eydilerdi ey cān

Ġamusı dil-nevāz u ehl-i Ŗiffet
Vire Ĥaĥ cümlesine Ŗizz u rifŖat

Olub bunlarla bunda nice müddet
Muhabbet eyleyüb kıldıĥ uĥuvvet

Velî baǧdım cihan-ı bî-bekāya
İrişmiş āhire varmış fenāya

Ribāt-ı dehri gördüm bir harābe
Gelenler yine giderler türābe

Yaǧub baǧrum firāk-ı yār u yārān
Futuşdı ateş-i hayretle pes cān

Düşirdi cānıma bu hāl-i heybet
İrüşür bañada bildüm bu nevbet

Murād itdim kıla hayrile yādum
Añula hayrile Óālemde adum

Ki buyurmuş resül-i rabb-i Óizet
Kimüñçün müóminin ide şehādet

Anı Hâķ eyle idiser muhâķķaķ
Ki Hâķķdur eyleyen anları intaķ

Umarum hayrile meşhūr olam ben
Şehādetle rızā-yı hâķķ bulam ben

Daħi şöyle dinilmiş bir kişi ger
Turub naķl eylese ķavl-i peyamber

Hudānuñ vaÓdesi budır ki yārā
Müyesser ide didārını aña

Bu niyyet birle yazdum ķavl-i muhtār
Meşābîh içredür bunda ne kim var

O kim tahzîb-i ahlâķ edebdür
Anı yazdum ki ihlāsa sebebdür

Ehādîş-i mükemmel kırķ olub heb 36b
MeÓāni nazm oldu inżam müretteb

Birer kıtÓa didüm pes cümle maÓnā
Ķabul ide hudā-yı rabb-i aÓlā

Umārum rahmet ide baña mevlā
Bahāne tañrısıdur Hâķ teÓāla

Ĥadîşüñ herbiri düşdi birine
Ĥudānuñ rāhmeti irdi birine

Ki yaŖni kırk ideñ bu hānede yār
Anuñiçün kırk olupdır qavl-i muhtār

Bu deñlu kim yazub taŖbir itdüm
Sülüküm semtini tahzîr itdüm

Murādum bu ki qafletden uyanam
Ola kim kendi sözümde utanam

Görüb didugimi fikr eyleyem yā
Diyem qavlime fiŖlim uymaz eyvā

Ĥudā-yı bî-zevāl ide keremler
Ĥidāyet birle lütfîn qıla rehber

İdüb cümlemize lütf ü Ŗināyet
Terehñüm eyleyüb vire hidāyet

Dil u cānı ide nūr ile envār
MaŖāsiyeden bizi qıla mutahar

Ĥābîbi hürmetine eyleyüb şād
İki Ŗālemde bizi ide āzād

Olacak buña nazîr her sühendān
Keremden itmeye taŖyîb u noqsān

Çü faşl-ı arbaŖin olmışdı eyyām
Yazıldı arbaŖin irüşdi itmām

Foquz yüz toqsān altı idi tārih
Bunu üç günde yazdum itme tavbñh

Qabül-i hażret-i hallāq ola bu
Bu niyyetle diyelüm fātiḥā hū

1-من كان يؤمن بالله و اليوم الآخر فليقل خيرا وليسكت²⁶

1. Şu kim Ĥaqa ola müŖmin muvahñhid
Gerekdür söyleye her demde ḥayri
Sözinde yogise ger ḥayri ānuñ
Süküt ide ki şerdür aña gayri

²⁶ Allaha ve ahiret gününe iman eden kişi konuştuğunda ya ḥayrı söylesin, ya da sussun.

٢- ان الرجل لتكلم بالكلمة من الشر ما يعلم مبلغها يكتب الله بها عليه سخطه الي يوم يلقاه 27

2. Kişi kayırmayub bir şerri söyler 40a
Çalır şerrile ol tā hāşr olunca
Çü bilmez meblağın Hâk şöyle yazar
Geh sâñ söyler anı tā neşr olunca

٣- ليس المؤمن بالطاعن 28

3. Şağın taŖn itme yārā kimseye hiç
Ki taŖn itmek degil āyın-i İslām
Eger vārise sende çavlı-i tāŖn
Dime kim buldum İslām içre hoş nām

٤- اللعانين لا يكونون شهداء ولا شفعاء يوم القيامة 29

4. Kelāmı laŖn olub liŖñ olanlar
İrağ olmuşdur anlardan saŖādet
Şehādet ne şefāŖat eyleyeser
Hūzūr-ı Hâkda bil rūz-ı kıyāmet

٥- الطيرة شرك الطيرة شرك ثلاثا وما منا إلا ولكن الله يذهب بالتوكل 30

5. İdüb bir müŖmine bir kişi çasdı
Yaramazlıkla açsa ger aña fāl
Günāhı şirūñ itmek gibi olur
Gerek müŖmin ola müŖminle hoş hāl

٦- الفال الكلمة الصالحة يسمعا أحدكم 31

6. Olupdur fāl-ı nīkū çavlı-i şālīh
İşiden anı oldem ola mesrūr
Şu kim müŖminlere ide eyü fāl
Muḥākḫāk Hâkç katında ola mağfūr

²⁷ Kişi öyle kötü bir söz sarfederki Allah katında bu sözün nelere yol açtığını bilmez. Bundan dolayı Allah kıyamet gününe kadar azabı bu kişinin üzerinden eksik etmez.

²⁸ Mü'min kimseye iftirada bulunmaz.

²⁹ Lanette bulunan kişinin kıyamet gününde şefaet ve şahidliği kabul edilmez.

³⁰ Hz. Peygamber falcılığın şirk olduğunu üç sefer tekrar eyledi. Allah falcılığının etkilerini tevekkülle giderir buyurdu.

³¹ Fal birinizin ilk esnada duyabileceği en güzel sözdür.

7. Dilerseñ görmege mabgūd ħaqqı
Naẓar kııl fāhiş olan bî-hayāya
Kelām-ı faħş ü qavı-i bî-hayā
İrüşdirmüş anı özge belāya

٨- لا يرمي رجل رجلا بالفسوق ولا يرميه بالكفر إلا ارتدت عليه إن لم يكن صاحبه³³

8. Degilken bir kişi fāsık ne kāfir
Diseydi bunları bir kişi aña
Dönüb andan gine añañla ol
O demde fāsık olub qāfir ola

٩- ويل للذي يحدث فيكذب في حديثه ليضحك به القوم ويل له ويل له³⁴

9. Yanub veyl içredür dile diye vāy
Şu kim güle diyü ħalq ide yalān
Müöekkiddür bu qavle iÖtimād it
Ki müđĥiklerde aÖmāl oldı tālān

١٠- من رمى مسلماً بشيء يريد شينه به حبسه الله تعالى على جسر جهنم حتى يخرج مما³⁵

10. İdüb bir müslime qaşd-ı şaÖādet
Eger bir söz atub incitse ānı
Cehennem cisri üzre ħabs oluna
Ki yaÖñj derd u miĥnet göre cānı

١١- لا يدخل الجنة قتات³⁶

11. Eger cennet yüzün görmek dilerseñ
Cihān içinde yār olma ħammāz
Yüzi yoq dünye vü Öuqbāda anuñ
Görüb cennetde ol itmeye pervāz

١٢- لا تسبوا الدهر فإن الله هو الدهر³⁷

³² Allah küfreden ve kötü söz söyleyenden nefret eder.

³³ Kimki birini, fasklık veya kāfirlikle suçlarsa ve bunu ispatlayamazsa bu sözler kendisine döner.

³⁴ Bir güldürmek için yalan söyleyen kişiye yazıklar olsun.

³⁵ Kimki bir müslümanı kötölemek için iftirada bulunursa, Allah iftira atanı cehennem üzerindeki bir köprüde asılı tutar.

12. Cehālet eyleyüb sebb itme dehri
Dime çarhuñ işi renc u Óinādür
Ne kim başuña gelse emr-i Ĥağdur
Bilürsen hālik-i dehr ol Ĥudādur

١٣- من ترك الكذب وهو باطل بني له في ربح الجنة³⁸

13. Şu kim terk ide kizbi bātıl iken
Binā olur anuñ içün cennet içre
Nekim isterise Ĥağdan virile hep
Cinān bāğında ola cennet içre

١٤- من حسن إسلام المرء تركه مالا يعنيه³⁹

14. Kelām-ı lağv u qavl-i faş u fāsıd
Dañi bātıl Óameller eylemek terk
Kişinüñ hūsn-i islāmından oldı
Gerek müómin ki ide dīnini berk

١٥- كفى بالمرء كذبا أن يحدث بكل ما سمعه⁴⁰

15. İşitdügini söyler olsa kişi
Aña bu deñlü kizb eyler kifāyet
Ki yaÓni şāhibin itdüre taÓzib
Dañi çekdüre aña çoğ nedāmet

١٦- من صمت نج⁴¹

16. Olur çün şamtile aÓmāli hālas
Ĥulāsa hem necāta bāÓis oldı
İşini şamt iden buldı necātı
Necātuñ kānımı şamtile buldı

١٧- تَجِدُونَ شَرَّ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذَا الْوَجْهِينِ يَأْتِي هُوَ لَاءَ بُوْجِهٍ، وَهُوَ لَاءَ بُوْجِهٍ⁴²

³⁶ İki kişi arasında söz taşıyıcılığında bulunan kişi cennete girmez

³⁷ Zamana sövmeyin çünkü Allah zaman benim der.

³⁸ Kimki yalanı terk ederse ona cennet vardır.

³⁹ İyi müslüman kendisini alakadar etmeyen şeyleri terk idendir.

⁴⁰ Her duyduğunu bir başkasına iletmesi kişiye yalan olarak yeterdir.

⁴¹ Susan kurtulmuştur.

⁴² Kiyamet gününde en kötü insanlar, ikiyüzlü olan kimselerdir. Onlar birine bir yüzünü diğerine diğer yüzünü göstermiştir.

17. Bulasınız şunu mahşerde şerrir
Ki bu dünyada ola iki yüzlü
Fesād u fitneyi kaynatmağ için
Ne yire ersa ola iki sözlü

۱۸ - عليكم بالصدق⁴³

18. Şadākat rāhını elden koma kim
İrüşdürür seni āhir Ĥudāya
Kayırma ger çekerseñ bunda rahmet
İrersin yarın anda çok şafāya

۱۹ - اذا قلت لاخيك ما فيه فقد اغتبتته و اذا قلت ما ليس فيه فقد بهنته⁴⁴

19. Kaçan bir müöminün halk kabihin
Tezekkür eyleseydüñ ola gaybet
Olur bühtān yoğise anda ol kubh
Hemān evveli odur kim idesin şamt

ليس الكذاب الذى يصلح بين الناس يقولو خير او ينمى خير⁴⁵

201

20. Degil kezzāb o kim Allāh için
İde kizbile nās içinde şulhı
Yalān söz söylemekle ide islāh
Gidere qahr u buğz u şerr u kubhı

۲۰ - المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة قائم الليل صائم النهار⁴⁶

21. İrişür hūsn-i hulqı ile müömin
Maqām-ı kâöimine şāöimine
İden tahzīb ahlākı ey birāder
Muhaqqak bil irer cān āferiñe

۲۱ - ومن حسن خلقه بني له في أعلاه⁴⁷

22. Dañi şol kim ider halkımı gökcek
Yapula cennet aÖlāsında aña
Taħallük eyleyen bula murādın
Ki rāzi oldı halkından teÖāla

⁴³ Doğru sözlü olun.

⁴⁴ Bir kişi başka bir kişi hakkında birşey söylerse, söylenen şey o kişide bulunmaktaysa gıybet olur, yoksa iftira olur.

⁴⁵ İki kişinin arasını bulmak maksadıyla yalan söylemek hayırlıdır(yani yalan değildir)

⁴⁶ Güzel ahlaklı mü'min, geceyi namazla gündüzü oruçla geçiren kişi gibidir.

⁴⁷ Allah ahlakını güzeleştiren kişiye cennetin en güzel köşesini uygun görmüştür.

٢٢- إن الله رفيق يحب الرفق في الأمر كله⁴⁸

23. Gerek müömin olana rıfķ dāyim
Ki halka rıfķ Ħaķķa sevgilüdür
Sever her işde rıfķı Ħaķ teŖāla
Folıdur rıfķ rahmetle tolıdur

٢٣- من ترك المرء و هو محق بنى له في وسط الجنة⁴⁹

24. Şu kim terk eyleye ceng u cidālı
Sözinde Ħaķ iken bürhāne ķadar
Binā olına cennet ortasında
Murādātını vire aña ķādir

٢٤- ما من مسلم يردّ عن عرض أخيه إلا كان حقا على الله ان يرد عنه نار جهنم يوم القيامة⁵⁰

25. Şiyānet eyleseñ bir müömine Ŗarż
Ħudādan vācib olur saña rahmet
Cehennem ateşin redd eyleyüb Ħaķķ
Seni azād ide rüz-ı kıyāmet

٢٥- اذا وعدا الرجل أخاه و من نيته ان يفئ فلم يف ولم يجئ للميعاد فلا إثم عليه⁵¹

26. Ħilāfe vaŖde olmışdır kebāyir
Vefā itmeñki saŖy eylesende
Günāh olmaz hilāf olsa żarūri
Ħudā bilür ne ise niyyet anda

٢٦- لا ينظر الله تعالى الي رجل أتى رجلا أو امرأة في الدبر⁵²

27. Livāta itse bir melŖūn fāsıķ
Recül cinsiyle yāhūd Ŗavretiyle
İki Ŗālemdede merdūd olur ol dūn
Nażar ķılmaz aña Ħaķ rahmetile

٢٧- كل أمتي معافا إلا المجاهرون⁵³

⁴⁸ Allah merhametlidir, herşeye veya herşeyde merhametle davranmayı sever.

⁴⁹ Allah yalanı terk iden kişiye cennetin ortasında bir yer bağışlar.

⁵⁰ Müslümanın namusunu koruyan müslümana, Allah cehennemini haram kılar.

⁵¹ Kişi birne söz verdiğinde eğer niyyeti o sözünü tutmaksızın tutmadığı taktirde dahi Allah onu affeder.

⁵² Allah bir erkeğe veya kadına duburundan yaklaşan onunla ilişkiye girenenin yüzüne bakmaz.

⁵³ Allah günahı açıkça işleyenleri hariç bütün ümmetimi affeder.

28. Cemî'î-i ümmete rahmet olacak
Mücâhirlere ola mahrûm-ı gufrân
Kâbâyi'î keşfîn itmişlerdi çünkim
İde rüsvâ-yı hâşr anları sübhân

۲۸- من غير اخاه بذنب لم يمت حتى يعمله⁵⁴

29. İden bir mü'ömini cürmile ta'Ûyib
O cürmi itmeyince olmaya fevt
Ki ya'Öni çünki ta'Ûyib itdi anı
O dahi işleye irüşmeden mevt

۲۹- إياكم والحسد فإن الحسد يأكل الحسنات كما يأكل النار الحطب⁵⁵

30. Şağın dünyâda hâsud olmayasın
Ki olur yâra hâsedle hâbit a'Ömâl
Yanar hârile hûsn yandığı gibi
ÖAmel qalmaz meger kim qala anuñla

۳۰- الكبر بطن الحق و غمط الناس⁵⁶

31. Tekebbürlükle idüb hâkķı inkâr
Hudâ maħlûķını gel itme tahķir
Şu deñlü hışm ider kibr idene hâkķ
Ki hiç qâbil degildür anı taķir

۳۱- خصلتان لا يجتمعان في مؤمن البخل و سوء الحلق⁵⁷

32. Hîsâl-ı buhl u sū'î hulk ey yâr
Şu kim mü'ömindür anda olmaya cem'Ö
İki şahid olubdur hâbişe bunlar
İder Öâķil olanlar kendüden qam'Ö

۳۲- من سره ان يتمثل له الرجال قياما فليتبوء مقعده من النار⁵⁸

33. Sırdır hürmet-i maħlûķ idenler
ÖUķâba kendüyi bilsün sezâ-vâr
Muķarrin nârda kılsun muķqarar
Resül-i Hâķ dimişdür böyle ey yâr

⁵⁴ Kimki bir başkasının işlediği hataya gülerse bu durum kendisinin başına gelmeden o kişi ölmeyecektir.

⁵⁵ Çekememezlikten uzak durun çünkü çekememezlik halî ateşin odunu yaktığı gibi sevablarınızı yo eder.

⁵⁶ Kibir: Hakkı reddetmek ve insanları hor görmektir.

⁵⁷ Mü'min kişide şu iki haslet bir arada bulunmaz: kötü ahlak ve cimrilik.

⁵⁸ Bir meclise dâhil olan kişi kendisine hürmeten ayağa kalkılmasından hoşlanıyorsa cehenneme girer.

۳۳- ليس الشد يد بالصراعة إنما الشد يد الذي تملك نفسه عند الغضب 59

34. Dime aña şecā'at šāhîbi sen
Ki hışm u qahr u şiddetde ola saht
Şecā'at šāhîbi ol kimsedir kim
Ğadab vaqtinde nefsin eyleye žabt

۳۴- ليس منا من لم يرحم صغيرنا ويوقر كبيرنا و يأمر بالمعروف وينه عن المنكر 60

35. Degil bizden diyübdür Ħağ resüli
Şu kim raĥm-ı đā'ife eylemez sa'ÿ
Kebîr olanlara ta'ÿim itmez
Daĥi ma'ÿrûfa emr u münkeri nehy

۳۵- لا يرحم الله من لا يرحم الناس 61

36. Şu kim raĥm itmese insāna bil kim
Añada raĥmet itmez Ħağ te'āla
Mükeremdür Ħudā yanında insān
Gerek lütf ü teraĥĥüm ola aña

۳۶- لا يحل المسلم ان يهجر أخاه فوق ثلاث فمن هجر فوق ثلاث فمات دخل النار 62

37. Cehennem kelbi mel'ÿün ola ol kim
İde bir mü'ömine bugž u 'adāvet
Geçüb üç gün bu hāl ile ölürse
Ħelāl olmaz aña vardur nedāmet

۳۷- يغفر لكم عبد مؤمن الا عبد بينه و بين أخيه شحناء 63

38. Bula her 'abd-i mü'ömin mağfiretler
Ve illā şolki ola šāhîb-i kîñ
Ħudānuñ raĥmetinden ola maĥrüm
Ki dimişler kişide kîñ yā dîñ

۳۸- ان الله تعالى يقول يوم القيامة أين المتحابون بجلالي اليوم أظلمهم في ظلي يوم لا ظل إلا ظلي 64

⁵⁹ Pehlivan öfke esnasında öfkesine galip gelendir.

⁶⁰ Küçüklerine merhamet etmeyen, büyüklerini saymayan, iyiliği emretmeyen ve kötülükten men etmeyen bizden değildir.

⁶¹ İnsanlara merhamette bulunmayana Allah merhamette bulunmaz.

⁶² Bir müslümanın diğer bir müslümana üç günden fazla küs kalması, onu cehennem ehli kılar.

⁶³ Allah kardeşine küsenin dışında herkesin günahını bağışlar.

39. Diye rüz-ı kıyāmet Hâk teŖāla
Ŗanı birbirine iden muĥabbet
Celāliçün oları gölgem içre
Tutub bugün virem nice saŖādet

٣٩- إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ ، وَلَا تَحَسَّسُوا ، وَلَا تَجَسَّسُوا ، وَلَا تَنَاجَسُوا ، وَلَا تَحَاسَدُوا ، وَلَا تَدَابَرُوا ، وَكُونُوا يَا
عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا تَمَّ قَصِيدُهُ مَوْعِظَةً 65

فكونوا ايا عبادالله جميعان
على حب و صدقن غير شيء

Revādur müŖminin ola ĩarındaŖ
Muĥabetde ola sırren ve cehrā

SaĖnub itmeyeler suŖ-i žannı
Biri biri içün ĩatŖā ü ceddā

Yalan olur muĥaĕkaĕ ĩavl-i žanna
ĤadiŖšün ekzebi žan oldu ĥaĕĕā

Tecessüs itmeyeler birbirin hem
Ki ĥayrı varmı diye Ŗunuñ aŖla

Tecessüsten daĥi olub beriler
Refĕĕi žellesin Ŗormaya aŖla

KiŖinün ĥayr u Ŗerrin bilmek ancaĕ
Ĥudāya yaĕıŖur k'oldur taŖāla

Ėul olan ĕullugundan ola dāyim
Neden müŖminlerün cüstinden ola
TenāçüŖ itmeyeler yaŖni ĥudŖa
Ki ĥile ĥudŖadır eŖām-ı kübrā

Yalanuñ baŖıdur ĥile ü ĥudŖa
Fesādün baŖı yalan oldu yārā

Olalar birbirine Ŗādiĕü'l-ĕavl
Ĥayāl-ı ĥile mekrinden müberrā

Daĥi itmeyeler hergiz teĥāsüd

⁶⁴ Allah kıyamet gününde benim için birbirini sevenler nerde diye buyurur. Gölgeliğimden başka bir gölgeliğin yer almadığı bu günde onları kendi gölgeliğime alacağım diye buyurur.

Ki düşmendür hâsed ehline mevlâ

Ne kim şanırsa kendüsine müómin
Karındaşınada ol anı şana

Hâsed ehli murâdına irüşmez
İki Óâlemde bulmaz ola đarrâ

Tebâğud itmeyeler dađi hergiz
Ki buğz olmuş ĥudâ yanında rüsvâ

Sevüb birbirine iden muĥabbet
Kedüretten olup diller maÓrâ

Tedâbir dađi itmeyeler ey yâr
Ki biribirini terk ide kaçsđâ

Kağıyub olur olmaz nesne için 43b
Karındaşını hecr itmeye tenhâ

Maĥaśsal birbiriyle olub ihvân
Bulardan râżı ola rabb-i aÓlâ

Meveddetde muĥabbetde olub bir
Şadâķatle ideler vaddi-i ebķâ

Şu sözler ki yazıldı bunda ey yâr
Şaķın źan itme ola biri peydâ

Resül-i kibriyânuñ sözleridür
Ki olmuşdır ĥadışinde hüveydâ

Gel imdi varise ĥoş Óaķıl u hüşuñ
Dil u cānile bu ķavle ķıl işģâ

Ĥudādan ola ĥavf ile muĥkem
Ricâ ķıl beyne rahmet ide füdelâ

Yeter saña bu deñlü nuşĥ ile pend
Eger tutar iseñ bulasın ihdâ

Dil u cānuñda peydâ ola bir nūr
Ki Ĥaķķa olasın her demde bñnâ

⁶⁵ Sakın su'izanda bulunmayın zira su'izan sözün en yalanlı olanıdır. Öyle ki birbirinizin ayıplarını araştırmayın, birbirinizde tiksineyin, birbirinize karşı çekememezlik göstermeyin ve kardeşçe hep beraber Allaha kul olun.

Hudādan havf iden bulur hidāyet
Kıomaz hāķķ anı şeytān ide iġvā

Őİbādātuñ başidür havf u haşyet
Eger havf olmasa yanaydı dünyā

Hudānuñ kimki havfin buldı ey dost
Rıżā-yı Hāķķı buldı ol hemān

Muhasśal şolki Hāķķdan ķorķa dāyim
Hārāma baķmaz ola aśla vü ķatŐā

Hārāma baķmayacaķ bir kişi pes
Futar nūr-ı Hudā cānında meŐvā

Olur pes havfile Hāķķa sezā-vār
Çün andan havf ider irişür aña

Gel imdi ey ķarındaşum nażar ķıl
Ki nice havf u haşyet oldu zibā

Hudā-yı rabb-i Őizzet eyleyüb lütf
İde nūrile göñlümize muśaffā

Recā-yı rahmet u havf-i Hudāyı
İde cümlemize lütfinden aŐtā

Bulayüz iki Őālemde necātı
Selāmet birle nice biñ Őatāyā

İlāhi ķādir u ķayyūm olasın
Bizi rüsvā-yı maħşer itme ferdā

Hidāyet vir bize lütfüñle yā rab 44a
Ola nūruñla göñlümüz mücellā

İlāhi sen bize insāflar vir
Ki sensin cümle işlerde tevānā

Bizim cümlemizi maġfūr eyle
Cemālūñ vir ķulüb enŐām niŐamā

Hābıbüñ Aħmed-i muħtār hāķķı
Kıl anuñ ümmeti vechın ķü-beydā

Daħi sen cümlesine rahmet eyle
Olara lütfüñ ile kı1 mükāfā

Daħi ola selāmet şāh-ı islām
İde Óadlile şerÓ ü ħaqqı icrā

Daħi şol kim baña olmışdur üstād
İki Óālemde qadrın kı1 muÓallā

Daħi hem vālid u ihvānumı sen
Ġariq-i rahmet it lütfüña evlā

Rıżānile baña didārını vir
İlāhi budur senden temennā

Münācāt-ı ħāzret-i rabb-i aÓlā ve ħudā-yı teÓāla şudur u ibtidā u Óarūż bi ebyāt bi-tariq-i
ħurūf-i heca

Elā ey qādir u ey rabb-i aÓlā
İrer qullaruña lütfüñ hüveydā

Bilür vāhid seni ger şeyħ u ger şāb
Bulavüz rahmetüñi bize aç bāb

TaÓāla şānuñ ey rabb-i qudret
Taqqaddes źātuñ ey rabb-i Óizzet

Şebāt it dın içinde kı1ma elvaş
Şenā itdüm ki Óilmüñle kı1 iÓfaş

Cemālüñ ħaqqı ġayre itme muĥtāc
Celālüñ ħaqqı bizi eyleme āc

Ĥamjd u ħamd u maĥmūd u fettāħ
Ĥaljm u Óālim u maÓbūd u revvāħ

Ĥudāyā bizi itme ehl-i dūzah
Ĥarāb u mübtelā u renc-i berzah

Revā kı1 derd-i cāna eyle dil-şād
Dil u cānı Óazābuñdan kı1 āzād

Żeljlim eyledüm pes saña taÓviż
Delilüm emriñe çün buldı tenfjż

Rahîm u rahîm vallâhu ekber
Raóuf u arham u hâdjî u rehber

Zi-ber dest itme nefsi ile Óâciz
Zebûn ide bizi ol görmeye cāóiz

Selâmet-i halkile kıl mülebbeş 44b
SaÓâdet tâcı birle kıl mukalles

Şehîd-i Óaşkuñ idüb eyle dil-hoş
ŞafâÓat cāmını itdür bize nüş

Şabûr it derde yâ rabb eylekıl hās
Şafâ vir cān u dil birle vir ihlās

Žiyâ vir gide tâ dilden tebāğud
ĐaÓıf itme kelāmum pür tenāküz

Ferâvetle nazâr kıl ishāt
Fuhûr it nefsi cürmüm buldı ifrāt

Žalām-ı nefis h`abından kıl iķāz
Žahirem ol niyāzümdür bu elfāz

ÓArž-ı niyāz u münācat-ı hažret-i server-i kāyināt Óaleyhi afđelu'ş-salavāt ve ekmelu'-taĥjyāt

Óİsyānâ yâ resûlullāh işfaÓ
ÓAlâ bābüñ tedarüÓünâ teveķuÓ

Óulām-ı dergehuñ it kıl yerim bāğ
Óariybüm lütfüña lütf it kıl eblāğ

Finâ-i Óizzetinde nice idÓāf
Furûğ-ı rahmet ire nice ilāf

Óalupdur nār-ı harm içinde muĥraq
Óaljlü'l-itlāķa baĥr-i zenbe muğraq
Kaljl u bî-kemāl u bir avuç ĥāk
Gelüb dergāĥuña yüz urdı çālāk

LeÓamruk tâcı başında mükemmel
Ledünj Óilmj zātuñda muĥásıl

Murādin sende bulur ĥāsıl iÓām
Merāmın sende eyler herkes itmām

Niyâz eyler şafî'î ağılyub kân
Nigâh it lütfîle ey 'Öâlî sultân

Var be-hâk şâhn-ı hâşre bu siyeh rû
Velîler zümresindedi evvelâ bu

Hem kıl ola hâyranuñda hergâh
Hemân anuñ murâdı budur ey şâh

Yed-i eflâk itdügünce devri
Yürüyüb dür itdügünce dehri

Ekül yâ resûlullâh ileynâ selâmen dâ'öimen cemmen 'Öaleynâ

KAYNAKLAR

Aksoy Hasan, Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümleri (İnceleme-Metin), Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.

Durstelerr Eric, İstanbul'daki Venedikliler, Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş, Çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.

El-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', Mektebetü't-Türâsu'l-İslamî, Halep, tarihsiz., II.

Kandemir M. Yaşar, "Kırk Hadis", DİA., c.25, Ankara 2002.

Karahan Abdülkadir, "Kırk Hadis", DİA, XXV, İstanbul 2002.

Kartal Ahmet, Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatı'nda Mesnevî, Doğu Yayınevi, İstanbul, 2014.

Kütükoğlu Bekir, "III. Murad", DİA, TDV, c.31, İstanbul, 2006.

Müttakî el-Hindî, Kenzû'l-ummâl, X, 225.

Öksüz Yılmaz, Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin Ahsenu'l-Hadis'i (İnceleme-Metin), Cumhuriyet Üniversitesi SBE., (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sivas 2016.

Rençber İsmail, En-Nevevî'nin "el-Erba'ün en-Neveviyye" eserinden hareketle Hz. Peygamberin sözlerinin i'râb ve belâgat yönünden tahlili, Sütçi İmam Üniversitesi, SBE., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2014.

Sevgi Ahmet, "Molla Câmî'nin Erbain'i ve Türkçe Manzum Tercümleri", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya, 1999.

Söylemez İdris, Türk İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler, Cumhuriyet Üniversitesi SBE.,(Yayınlanmamış Doktora Tezi)Sivas 2017.

Tommaso Stefini, İstanbul Ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa, çev. Berkay Küçükbaşlar, Toplumsal Tarih, İstanbul 2012.

Tanırdı Zeren, Topkapı Sarayının Ağaları ve Kitapları, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 3 Sayı:3 Bursa 2002.

Ünver İsmail, “Mesnevî”, Türk Dili Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), TDK. Yayınları, Ankara 1986.

Yıldırım Selahattin, Osmanlı’da Kırk Hadis Çalışmaları, Dârü’l-Hadis, İstanbul, 2000.